

เทศน์เช้า วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๐

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาเราเริ่มเข้าใจเรื่องศาสนา เห็นใหม่ เราเป็นคนนอก เราเป็นคนนอกนะ ทั้งๆ ที่เราเป็นบริษัท ๔ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เรายังเป็นคนนอกศาสนา เพราะเราไม่รู้หรือว่าพระทำอะไรกัน นี่เห็นใหม่ อยู่กับศาสนา เป็นบริษัท ๔ เป็นเจ้าของศาสนา

เวลาบวชพระกัน ทุกคนเข้าใจเลย บวชพระบวชแล้วไปพักผ่อน นึกว่าบวชพระแล้วสบายไป บวชพระไปพักผ่อนนะ แต่ความจริงมันพักผ่อนจริงไหมล่ะ? ถ้าเป็นคนนอก คนนอกจะไม่เข้าใจเรื่องศาสนา ถ้าเป็นคนในนะ คนในศาสนา เห็นใหม่ มันพักผ่อนที่ไหน มันต้องชวนขายนะ พ่อแม่เรานะ พาอ้อพาพายมานะ กว่าเราจะมีฐานะกันมา พ่อแม่พาอ้อพาพายมา

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นกษัตริย์นะ สละราชวังออกมา เวลาชวนขวยอยู่ ๖ ปีนะ งานภายในงานเอาชนะตนเองนี้สำคัญมากที่สุด เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมาแล้ว เห็นใหม่ ชาติปี ทุกขา ชราปี ทุกข์ เห็นใหม่ การเกิดเป็นทุกข์อย่างยิ่ง การดำรงชีวิตมันก็เป็นทุกข์อย่างหนึ่ง

แล้วเวลา คูสิ เวลากษัตริย์ มหาจักรพรรดิ เห็นใหม่ เวลาไปบนเขา เวลารถขึ้นบนเขา รถจะสูงมาก เวลารถลงต่ำจากเขาละ เราจะบอกชีวิตๆ หนึ่ง มันมีลุ่มๆ ดอนๆ นะ มีสูงๆ ต่ำๆ นะ ชีวิตของคนเราไม่ราบรื่นตลอดไปหรอก แม้แต่อนาถบิณฑิกเศรษฐีนะ เอาเงินนี้ปูเลย ปูพื้นที่ซื้อเพื่อสร้างวัดเลยนะ แต่เวลาทำบุญกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเสขบุคคลด้วย เป็นพระโสดาบันด้วย

เวลากรรมมาถึง เห็นใหม่ ทองซ่อนไว้ ทองเก็บไว้ เพราะสมัยก่อนไม่มีธนาคาร น้ำมันเขาจะมา มันพัดไป ทองนี้ไปหมดเลยนะ จนเป็นคนทุกข์คนยากนะ จนเทวดาทนไม่ไหวเลย “เห็นใหม่ ทำบุญๆ

แล้วได้บุญที่ไหน ทำบุญจนปานนี้ละ...” จนอนาถะนี้ไล่เทวดาออกไปจากซุ้มเลย แล้วเทวดาไปขอโทษองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไป...

...ท้าวสักกะเทวราชถึงบอกว่า “อย่างนั้นให้ไปเอาทองคำกลับมา ทองคำที่โดนน้ำเซาะตลิ่งพังไปนี่เอากลับมา”

แล้วทองคำนี้เวลาผ่านไปแล้ว มันมีทองคำของสาธุชนอยู่ที่แม่น้ำอีก เห็นไหม กลับมาเพิ่มทวีคูณเลย นี่ก็กลับมามีฐานะขึ้นมาอีก เห็นไหม เราจะบอกว่า

“ชาติปี ทุกขา การเกิดเป็นทุกข์อย่างยิ่ง ชราปี ทุกขา ความชราภาพ ความพิลาปรำพัน”

นี่เกิดมาจากไหน ก็เกิดมาจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าค้นคว้าธรรมขึ้นมา เห็นโทษของมันไง ที่ไหนมีรัก ที่นั่นมีทุกข์ เห็นไหม ที่ไหนมีรักนะ แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เมตตาธรรม เมตตาอยากรู้สัตว์ชั้นสัตว์ เวลาทุกข์ เห็นไหม ถ้ามีตัดหาความทะยานอยากไปกอดไว้ มันก็เป็นทุกข์มาก เวลามีความสุข เห็นไหม ไปกอดไว้มันก็เป็นทุกข์มาก เวลามีความสุขไปกอดไว้ มันเป็นอุปาทานหมดละ สิ่งนี้มันเป็นประสบการณ์ชีวิตนะ

ชีวิตของเราเนี่ยแข็งแรง ชีวิตเรานี้ชีวิตรากหญ้า แข็งแรงเพราะอะไร เพราะมันฝึบฟันชีวิตมาตลอด ชีวิตที่คาบซ้อนเงินซ้อนทองมา มีพ่อแม่บำรุงรักษานะ แล้วเวลาเขาออกมา เขาอ่อนแอ ทางสังคม เห็นไหม เราจะน้อยเนื้อต่ำใจกันว่าเราเกิดมาเราทุกข์เรายาก เราทุกข์ยากนั้นเป็นเรื่องกรรม เรื่องการกระทำ เรื่องของปัจจัยเครื่องอาศัย เห็นไหม เวลาพระทุกข์ยากทำไมไม่คิดล่ะ?

เวลาพระทุกข์ยาก เห็นไหม อาหารมีอยู่เต็มบาตรนะ เวลาตัดไม้ใส่บาตรๆ เสร็จแล้วพิจารณามันนะ แล้วไม่ฉันนะ ทุกข์ยากไหม? อาหารมีอยู่ในบาตร จะฉันก็ฉันได้ แต่ผ่อนอาหารไป ผ่อนอาหารมาเพื่ออะไร? เวลาผ่อนอาหารมันหิวมันกระหายไหม? มันหิวมันกระหายนะ แต่ถ้าร่างกายเราไปอึดหน้าลำราญขึ้นมา เวลาเราจะไปภาวนา เราจะไปเอาคุณค่าที่ดีกว่านั้นไง เวลาจิตมันสงบขึ้นมา มันจะมีความสุขมาก พอมีความสุขมาก เห็นไหม นี่พาล่อพาพายมา

เวลาน้ำจะเสียนะ จิตใจของเราเวลานั้นมีความฟุ้งซ่านมันเหมือนกับน้ำเสีย พอน้ำเสียขึ้นมา เราจะทำน้ำสะอาดขึ้นมาในหัวใจ เห็นไหม เราจะไปอยู่เฉยๆ แล้วทำให้น้ำมันสะอาดขึ้นมา ไปดูไว้เฉยๆ เวลาเป็นบุคลาธิษฐาน เวลาน้ำมีตะกอน เวลาขยับมันจะขุ่นขึ้นมา เวลานิ่งขึ้นมา ตะกอนมันจะนอนกันมา อันนี้มันเป็นบุคลาธิษฐานให้คนเปรียบเทียบเห็นว่าน้ำขุ่นก็ได้ น้ำใสก็ได้

แต่เวลาการกระทำของจิต จิตมันไม่ใช่ น้ำ จิตมันไม่ใช่ตะกอน จิตมันเป็นความฟุ้งซ่าน ถ้าจิตเป็นความฟุ้งซ่าน เราอยู่เฉยๆ ให้น้ำสงบ มันเป็นไปได้อย่างไร มันก็ต้องเข้าไปดูแล เข้าไปรักษา ต้องมีสติ ต้องสัมปชัญญะ ต้องเข้าไปต่อสู้กับจิตดวงนี้

ความสงบของใจ กว่าจะสงบขึ้นมาต้องมีสติ ต้องมีการกระทำ เห็นไหม ไม่ใช่อยู่เฉยๆ นะ นี่เข้าใจนะ น้ำสกปรกหนอๆ มันจะเข้าใจไปได้อย่างไร มันไปปฏิเสธ เห็นไหม พอมันปฏิเสธขึ้นมา มันก็ไม่ใช้สัจจะความจริง แล้วทำกันไป เห็นไหม ทุกข์ยากด้วย แล้วไม่ได้ผลสมประโยชน์ด้วย เพราะอะไร เพราะวิธีการมันผิด

ถ้าวิธีการมันถูก เวลาวิธีการมันถูก เราเข้าไป เราต้องมีการแสวงสารสัม เราต้องมีการทำอะไรของเรา เห็นไหม มีสติเข้าไป มีปัญญาเข้าไป ถ้าเป็นปัญญาอบรมสมาธิยิ่งแล้วใหญ่เลย เพราะอะไร เพราะความคิดเราคิดแล้วเราก็ปล่อยวาง คิดแล้วก็ปล่อยวาง ไอ้คำว่าปล่อยวางนี่เวลาเกิดนิมิต เวลาจิตเราสงบขึ้นมาเห็นอะไรนี้ รับรู้แล้วปล่อยวาง นั่นไปเห็นนิมิตนะ

แต่ถ้าเป็นความสงสัยปล่อยวางได้ไหม? ถ้าเราสงสัย เราทุกข์นี้ปล่อยวางได้ไหม? ถ้าปล่อยวางก็ปล่อยวางมันสิ ไม่ต้องทุกข์ ความทุกข์นี้ปล่อยให้หมดเลย อะไรที่ทุกข์ร้อนนี้ปล่อยให้หมดเลย ปล่อยได้ไหม มันปล่อยไม่ได้หรอก เพราะมันมียางเหนียว มันมีอุปาทาน มันมีความยึดมั่นถือมั่น มันปล่อยไม่ได้หรอก

พอมันปล่อยไม่ได้ มันต้องมีปัญญาเข้าไปใคร่ครวญมัน มันจะไปปล่อยได้อย่างไร ถ้ามันปัญญาใคร่ครวญ เห็นไหม การกระทำอย่างนี้ ถ้ามันทุกข์มันยากนะ เวลาเราทุกข์เรายาก พระนี่อดนอน

ผ่อนอาหารขึ้นมาก็เพื่อขอกำลัง เพื่อให้กิเลสมันอ่อนตัวลง เห็นไหม เราแข็งแรงนะ กิเลสมันก็แข็งแรง
ไปกับเรา ถ้าเราอ่อนแอลง กิเลสมันก็อ่อนแอไปกับเรา

คุณิ เวลาครูบาอาจารย์นะ ๒๔๗๕ ฉลองกรุง ๑๕๐ ปีไป เวลามาอุปฐาก หลวงปู่ฝั้นท่านเล่าเอง
ว่ามาอุปฐากบาตรของหลวงปู่สิงห์กับหลวงปู่มหาปิ่น เห็นไหม มาที่วัด อยู่วัดบวรฯ แล้วพออุปฐาก
บาตร ๓ ใบ ๔ ใบนะ ล้างบาตรเสร็จแล้วอยู่ในวัดบวรฯ

นี่กรรม พอไปเจอสิกา ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อนเลย พอมันเจอบีบ
หัวใจมันปรารถนาเลย พอหัวใจมันปรารถนาบีบ มันทุกข์แล้ว เพราะอะไร พวกนี้มันเรื่องของ
บุพเพสันนิวาส มันเกิดมาโดยไม่รู้ตัวเลย

นี่ด้วยคนที่มีปัญญา เข้าโบสถ์ในวัดบวรนิเวศฯ ปิดประตูปิดโบสถ์ไปเลย

“รักไหม?” ...“รัก” ...รักไม่กินข้าว! วันที่ ๑ ผ่านไป

วันที่ ๒ “รักไหม?” ...“รัก” ...รักไม่กินข้าว!

วันที่ ๓ “รักไหม?” ...“รัก” ...รักไม่กินข้าว!

วันที่ ๔ “รักไหม?” ...“รัก” ...รักไม่กินข้าว! มันชักเริ่มเพื่อยแล้ว เห็นไหม ถ้าเราเข้มแข็ง กิเลส
มันจะเข้มแข็งไปด้วย พอเราเริ่มผ่อนมันบีบ

พอวันที่ ๖-๗ “รักไหม?” ...“อ้อ..”

ชักเลงเลงเสียแล้วนะ เพราะอะไร เพราะมันแยแล้ว อดอาหารมาหลายวันแล้ว แยแล้ว เพราะ
ร่างกายมันก็ผ่อนไปแล้ว จนถึงวันที่ ๗ นะ

“รักไหม?”

“ไม่รักแล้ว”

“เออ..ถ้าไม่รักพรุ่งนี้เราไปออกบิณฑบาตแล้วมานั่งอาหาร”

นี่คนมีปัญหา ถ้าคนไม่มีปัญหา เหตุการณ์อย่างนี้ละ มีครูบาอาจารย์คอยชี้คอยนำนะ เราเกิดมา มีเวรมีกรรมกันมาทั้งนั้น เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุปเพณิวาसानุสติญาณ เห็นไหม ย้อนอดีตชาติไปไม่มีที่สิ้นสุด เราเกิดมาไม่มีวันนี้หรือ มันมีเมื่อวานนี้ มันต้องมีสภาวะแบบนี้ กรรมดีมา เราก็ต้องมีมา

ถ้าไม่มีกรรมดี เห็นไหม เราจะได้เกิดเป็นมนุษย์นี้หรือ ที่เกิดเป็นมนุษย์นี้ สมบัติอันนี้ สำคัญที่สุด เพราะเราเป็นเรา เราสร้างสมบัติมา สมบัติเป็นของเราหมดเลย ถ้าไม่มีเรา สมบัติมีเยอะเยอะเลย เหมือนกับตอนนี้ธนาคารชาติเงินมหาศาลเลย ไม่ใช่เงินของเรา

ชีวิตนี้สำคัญที่สุด สถานะของมนุษย์นี้สำคัญที่สุด จะทุกข์จะยาก ถ้าหัวใจมันเข้มแข็งนะ สิ่งนี้ มันเป็นการทดสอบ มันเป็นการพิสูจน์เรา เห็นไหม เราจะเข้มแข็ง เราจะมีจุดยืนไป ศาสนาสอนอย่างนี้ ศาสนาสอนถึงความเพียรชอบ ความเพียรที่ชอบ ความเพียรที่ถูกต้อง จะทำให้เราเข้าใจชีวิตของเรา นี่ ทุกข์ยากอย่างนี้ เห็นไหม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาติปี ทุกข์ยาก เห็นไหม เพราะมันทุกข์อย่างนี้ไง เพราะเราเกิดมาเป็นมนุษย์ เรามีปากมีท้องก็ต้องหาอยู่หากินทำหน้าที่การงานไง แล้วมันก็ต้องมา ซ้ำสองซ้ำสามอย่างนี้

แต่ถ้าเราผ่อนอาหาร ผ่อนปรนผ่อนอาหาร เห็นไหม แล้วเราพยายามทำหัวใจ ถ้าหัวใจมัน เป็นไปได้ สิ่งนี้มันเป็นประสบการณ์ มันเป็นวิธีการ เราต้องมีประสบการณ์ เป็นวิธีการ ว่าจิตมันเข้าใจ ชีวิตอย่างไร แล้วมันเห็นชีวิตนี้เป็นอย่างไร แล้วมันจะปล่อยวางชีวิตนี้อย่างไร แล้วมันจะไม่เกิดมาซ้ำ สองซ้ำสามอีกไง

แล้วความสุขอย่างนี้ เวลาเกิดขึ้นมา เรากินอิ่มนอนอุ่นมันมีความสุขอันหนึ่ง เด็กนี้ให้มันกิน ตามประสามัน มันจะมีความสุขของมัน แต่ความสุขอย่างนี้ สุขต้องหาปรนเปรอมันตลอดไป เห็นไหม กินอิ่มนอนอุ่นมันจะทำให้กิเลสมันพองตัวขึ้นมา เราคนนอนผ่อนอาหารเพื่อให้กิเลสมันยุบ ขอบตัวลง แล้วเรามีความสุขอันละเอียด เห็นไหม วิมุตติสุข ว่าสุขอันประเสริฐ เวลามันปล่อยวาง ทุกข์

นี่เราคิดดู เวลาทุกข์ยากขนาดนี้ เวลามันปล่อยนะ โอ้โฮ..ใจมันจะว่างหมด ปล่อยอย่างนี้มันปล่อย แต่ความทุกข์ข้างนอก แล้วมันปล่อยตัวมันเองนะ เพราะตัวจิตนี้มันตัวรับรู้ แล้วมันปล่อยตัวมันเอง นี่ เกิดในศาสนา เกิดจากคุณงามความดีของเรา อันนี้เกิดจากมรรคญาณ

แต่เรื่องบุญเรื่องกุศล เห็นไหม หน้าที่การงานของเรา เรื่องบุญกุศล ถ้ามีอำนาจวาสนา สิ่งที่เรา ประสบไปมันต้องมีความสำเร็จ ถ้ามันไม่มีความสำเร็จนะ มันก็มีจุดยืนของเรา เราก็ต่อสู้ของเราไป มันเข้มแข็งไง ถ้ามันอ่อนแอเนะ มันท้อถอยนะ เวลาเมื่อไรหนักหน่วงมานะ มันจะถอยกรูดๆ เลย

เวลาปฏิบัติก็เหมือนกัน เวลางานนอกงานใน พระราชนะ ถ้าเป็นคนเข้มแข็งจากภายนอก เวลา บวชประพฤติปฏิบัติ มันจะเข้มแข็งจากภายใน เห็นไหม หัวใจเข้มแข็ง หัวใจอ่อนแอ ร่างกายเข้มแข็ง ร่างกายอ่อนแอ เวลาคนร่างกายอ่อนแอแต่หัวใจคนเข้มแข็ง คุณ ผู้ที่บริหารจัดการ เขาเจอวิกฤติ เขา จะไม่ตื่นเต้นอะไรกับเขาเลย เขาจะฟันฝ่าอุปสรรคของเขาไปนะ แต่ถ้าร่างกายอ่อนแอ หัวใจก็อ่อนแอ นะ ล้มลุกคลุกคลานไปตลอดนะ

เราถึงต้องใจเข้มแข็ง เข้มแข็งขึ้นมาเนะ เข้มแข็งด้วยอะไรละ ด้วยธรรมขององค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าไง เพราะเราเข้าใจสัจจะความจริง เห็นไหม อริยสัจ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค สภาวะ มันเป็นแบบนี้ แล้วชีวิตนี้เกิดมาโดยกรรม มันเข้าใจสภาวะแบบนี้ มันหมุนไป

ชีวิตนี้มีการพลัดพรากเป็นที่สุด ถึงที่สุดแล้วเราต้องพลัดพรากจากชีวิตนี้ไป ถ้าเราพลัดพราก จากชีวิตนี้ไป ถึงตอนนั้นแล้วมันจะเป็นอะไร มันเป็นผลบุญผลกรรมนั้นอีกเรื่องหนึ่ง ในปัจจุบันนี้มี โอกาส มีแก้ไขอยู่ เราต้องตั้งสติของเรา อโยอ่อนแอ ทุกข์เรานี้ทุกๆ คน เห็นไหม เวลาคิดว่าศาสนาที่ เรื่องศาสนาจากภายใน เห็นว่าบวชพระแล้วมีความสุขๆ

ใช่ ถ้าบวชพระมาโดยคิดว่าจะมาแอบอิง มาเป็นอยู่ในสังคมของสงฆ์ หรือคิดว่าปัจจัยเครื่อง อาศัยมันได้มาโดยที่ไม่ต้องลงทุนลงแรง คิดว่าอย่างนั้นกิเลสพาคิด แต่ความจริงไม่ใช่หรอก! เพราะ อะไร เพราะสิ่งนี้เป็นของคฤหัสถ์ญาติโยมเขาทั้งนั้น เขาถวายมาเพื่อบุญกุศลของเขา เขาสละของมา เพื่อบุญของเขา แล้วเราฉันของเขาแล้ว เราได้ประพฤติปฏิบัติ ทำจิตสงบขึ้นมา ใช้ปัญญาใคร่ครวญ

ขึ้นมา นี่มันเกิดผลต่อเนื่อง เห็นใหม่ ผลต่อเนื่อง คนทำบุญมาจะได้บุญมหาศาลเลย เราฉันของเขาแล้ว เราทำประโยชน์เพื่อเขาใหม่ ประโยชน์เพื่อเจ้าของอาหารนะ แล้วยังประโยชน์เจ้าของกรรม คือเจ้าของชีวิตของเราไป

ถ้าปัญญาของเราใคร่ครวญขึ้นมา มันจะสะอาดบริสุทธิ์เข้ามาจากใจของเรา แม้แต่เทวดา อินทร์ พรหมยังอนุโมทนากับผู้ที่ประพฤติปฏิบัติเลย แล้วทานนั้นมันจะประเสริฐมหาศาลใหม่ ประเสริฐ เพราะอะไร เพราะเราสละไปแล้ว เห็นใหม่ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติได้ประโยชน์ขึ้นมา แล้วประโยชน์กับศาสนาขึ้นมา

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศนาว่าการหมั่นจักๆ เห็นใหม่ เทวดา อินทร์ พรหมส่งข่าวต่อๆ กันไป ธรรมจักรเคลื่อนแล้ว แล้วเวลาเราประพฤติปฏิบัติขึ้นมา พอจิตมันเป็นสมาธิ จิตมีปัญญา นั่นธรรมจักรมันเคลื่อน เพราะจักรของธรรมมันเคลื่อน เห็นใหม่ พอธรรมจักรมันเคลื่อน เทวดา อินทร์ พรหมจะส่งเสริมกันเพราะอะไร เพราะความคิดอย่างนี้มันเกิดจากเทวดา อินทร์ พรหม เห็นใหม่ บุญกุศลมันต่อเนื่องไป

ถ้ามันเป็นกรรมของเรา เราได้ประโยชน์ของเรา ถ้าเป็นการทำบุญกุศลในศาสนา เราก็ทำเพื่อประโยชน์ของเรา ประโยชน์กับชีวิตนี้ ให้มันเข้มแข็งอย่างนี้ นี่ศาสนาสอนอย่างนี้ ถ้าเราเข้าใจอย่างนี้ นะ เราจะมีจุดยืนของเรา เราจะไม่อ่อนแอ

ทุกข์มันเป็นเรื่องธรรมดา เรื่องธรรมดาเลยเพราะธรรมดานะ เวลาเราหิวอาหารก็ทุกข์ เวลาเราเจ็บไข้ได้ป่วยก็ทุกข์ ทุกข์มันเป็นเรื่องธรรมดา แต่อันนี้ทุกข์ด้วย แล้วกิเลสมันยุแหย่ด้วย กิเลสเรามันทำให้เราอ่อนแอไป ทำไมเราทุกข์.. ทำไมคนอื่นเขาไม่ทุกข์.. ทำไมจะไม่ทุกข์? หลวงปู่มั่นทุกข์กว่าใครไหม? พระพุทธเจ้าทุกข์กว่าใครไหม? พระพุทธเจ้าอยู่ ๖ ปีทุกข์กว่าใครไหม?

คนอื่นทุกข์กว่าเราก็เหอะเยอะไป ผู้ที่มีความทุกข์กว่าเรามากมายมหาศาลเลย แต่เขาทุกข์อยู่ในหัวใจของเขา แล้วทุกข์นี้ทุกข์เป็นอริยสัจ ทุกข์เป็นความจริง แล้วจะข้ามพ้นจากทุกข์ได้ถ้าเราเข้มแข็ง

ถ้าเราหาทางออกของเรา เราจะพ้นจากทุกข์ได้ ทุกข์นี้ข้ามพ้นได้ ได้แน่นอนเลย เพราะอะไร เพราะทุกข์นี้ พอเรามั่นยึด ถ้ามันปล่อยแล้วมันหายหมด หายหมดเลย

แล้วหน้าที่การงานเป็นหน้าที่การงานของเรา หน้าที่การงานต้องทำไป ทุกข์นี้ ทุกข์เพราะเราไม่เข้าใจสัจจะความจริง มันก็เป็นทุกข์ ทุกข์ควรกำหนด สมุทัยควรละ ตัดหาความทะยานอยากที่คอยแบกรับนี้วางมันให้ได้ ถ้าวางให้ได้นะ แล้วหน้าที่การงานเป็นหน้าที่การงาน ถ้าคนเคยสุขสบายมา แม้แต่ตักอาหารเข้าปากก็เป็นความทุกข์

คูตี คูเด็กในสมัยพุทธกาล เห็นไหม ข้าวมาจากไหน ข้าวมาจากงาน ไอ้เด็กมันเห็นข้าวมาจากหม้อ มันไม่รู้หรือข้าวมาจากนานะ เพราะลูกกษัตริย์ไม่เคยเห็นเลย เวลาเด็กมันทวยปัญหาทั้งนี้ ข้าวนี้มาจากไหน ไอ้คนเห็นมาจากงาน ข้าวนี้มาจากงาน ไอ้มันเห็นแม่ตัก ก็ข้าวมาจากหม้อ แล้วข้าวมาจากไหน เขาไม่เคยทุกข์ขนาดนั้น เขายังเป็นของเขาเลย แล้วของเราทุกข์ขนาดไหน ทนเอา

ทนเอานี่เพราะอะไร เพราะมันเป็นสิ่งที่เราประสบแล้ว เป็นปัจจุบันธรรม แล้วทน ทนแล้วแก้ไข ไม่ได้ทนด้วยความยอมจำนนนะ แก้ไข เราจะแก้ไขปลดเปลื้องชีวิตนี้ให้ได้ เราจะปลดเปลื้องให้ได้ เราจะเอาศาสนานี้เป็นธรรมโอสถียะยาหัวใจของเราให้ได้ แล้วเราจะอยู่ในสังคมด้วยความผาสุก เอวัง